

Odešel nápadný samorost, jehož nikdo neznal... *A striking maverick, whom nobody knew, has deceased...*

ZDENĚK VRUBEL

29. ledna 1973, Frýdek-Místek – 31. října 2022, Skalice u Frýdku-Místku

ZDENĚK VRUBEL

Frýdek-Místek, 29 January 1973 – Skalice near Frýdek-Místek, 31 October 2022

DAVID HLISNIKOVSKÝ

Sadová 605, CZ-738 01 Frýdek-Místek, e-mail: david.hlisnikovsky@email.cz

Posledního říjnového dne se rozhodl z tohoto světa odporoučet Zdeněk Vrubel z Pazderny, neobyčejně skromný člověk širokých rozhledů a velikého ducha.

Svou životní pouť zahájil ve Frýdku-Místku, kde strávil i své jedináčkovské dětství. Zde absolvoval 4. základní školu s kroužkem hry v šachy, načež se s rodiči odstěhoval na Pazdernu, odkud pocházel jeho otec. Po střední zemědělské škole v Českém Těšíně, tehdy je mimochodem opustila matka, studoval v Místku čtyřletý inženýrský obor elektrotechnika spadající pod agronomickou fakultu (dnešní) Mendelovy univerzity (v průběhu studia byla převedena pod Vysokou školu báňskou). Studií však po šesti semestrech zanechal, jelikož jej se změnami osnov již nenaplněovala, a nastoupil na náhradní vojenskou službu. Právě tehdy se u měšťanů dostal do obecného povědomí, neboť jeho poněkud ušmudlaná, kosmatá a zvláště v zimě spore oděná postava budila výraznou pozornost. Ve velmi časných, vpravdě nočních hodinách ověšen igelitovými taškami vyrážel do ulic, aby ve světle pouličních lamp sbíral a důsledně třídil pohozené odpadky, v zimě pak odklízěl sněh a posypával chodníky. Od roku 1995 byl totiž na dvaadvacet let zaměstnán u Technických služeb města Frýdku-Místku jakožto pouliční uklízeč; dle vlastních slov – z přesvědčení. Na vzdělání tím rozhodně nerezignoval. Svou fenomenální paměť denně sytil a nadprůměrný intelekt uplatňoval celoživotním zájmem o rozličné vědní obory a kulturně společenské oblasti, skupoval množství odborné a populárně naučné (mj. i cizojazyčné) literatury, již skutečně četl a z níž si vypisoval poznámky, navštěvoval internetové kavárny a knihovny. Přitom celoročně pobýval v malinké nezateplené technické místnosti místeckého podchodu – bez lůžka, jen s vodou kapající stropem a difusním světlem pronikajícím z podchodu skrze dveřní drátosklo.

V jeho plaché povaze se mísily vlastnosti, které současné konvence považují za společensky nevýhodné a kterým Zdeněk dokázal dávat rozměr hodný obdivu i následování. Jakožto uvědoměle zcela nepraktický a manuálně nezručný syn elektrotechnického kutíla, střežil se závislosti na veškerých hmotných statcích, o něž nebyl s to náležitě pečovat; vždy pravil, že to či ono vlastně k životu nutně nepotřebuje.

Obr. 1. Zdeněk Vrbel na poslední společné vycházce v Ropici, 9. 8. 2022. Foto David Hlisenkovský.

Fig. 1. Zdeněk Vrbel on his last joint walk in the village of Ropice, 9 August 2022. Photo by David Hlisenkovský.

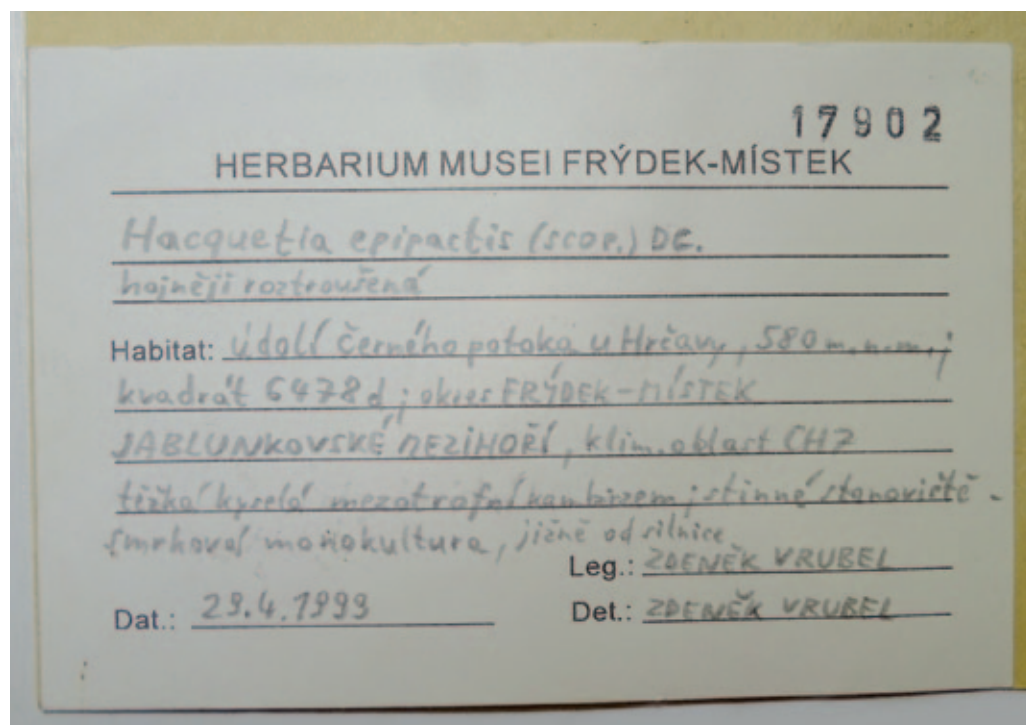
Stravoval se tehdy, když se naskytla příležitost, a odíval v to, co lidé vyhodili, a jenžto byl postavy štíhlé, nezřídka i v oblečení střihu dámského. Zdeněk ovšem nebyl žádný radikál, nikdy nepobuřoval, nejednal antisystémově. Neslyšel jsem jej klít, na někoho nadávat, nekritizoval lidi, kteří se chovali konzumně a věcmi mrhali nebo měli odlišný názor. Naopak trpělivě, byť s osobitou vehemencí argumentoval své životní postoje a názory. Odevzdal nikdy nevyužité řidičské oprávnění (mj. pro traktor), ze své mrzké minimální mzdy velmi štědře sponzoroval environmentální neziskové organizace a o svém volnu vyražel do terénu botanizovat, povětšinou i na daleké vzdálenosti pěšky. Systematicky pročesával okolí rodiště, přičemž svůj akční rádius rozšiřoval až po Jeseníky na západě, Slezské nížiny na severu, Valašské Beskydy na jihu a Babí horu na východě. Navštívil mnohé země severní půle Evropy, nejraději se však vracel do zalíbené Skandinávie, kde v roce 2001 došel až za polární kruh. Ve své domovině pak ochotně spolupracoval s Muzeem Beskyd pro veřejnost pořádané vlastivědné exkurze. Mimo jiné právě na nich naplno projevoval svůj široký rozhled, jímž ohromoval zvláště v kontrastu se svým prostým vzezřením.

Někdy před dvaceti lety mne se zájmem o rostlinstvo na Zdenka odkázala doktorka Alena Hájková, botanička z frýdeckého Muzea Beskyd. Když jsem jej poprvé na ulici oslo-

Obr. 2. Herbářová položka *Berula erecta* od Zdeňka Vrubla, uložená v herbáři Muzea Beskyd Frýdek-Místek (FMM). Foto David Hlisenkovský.

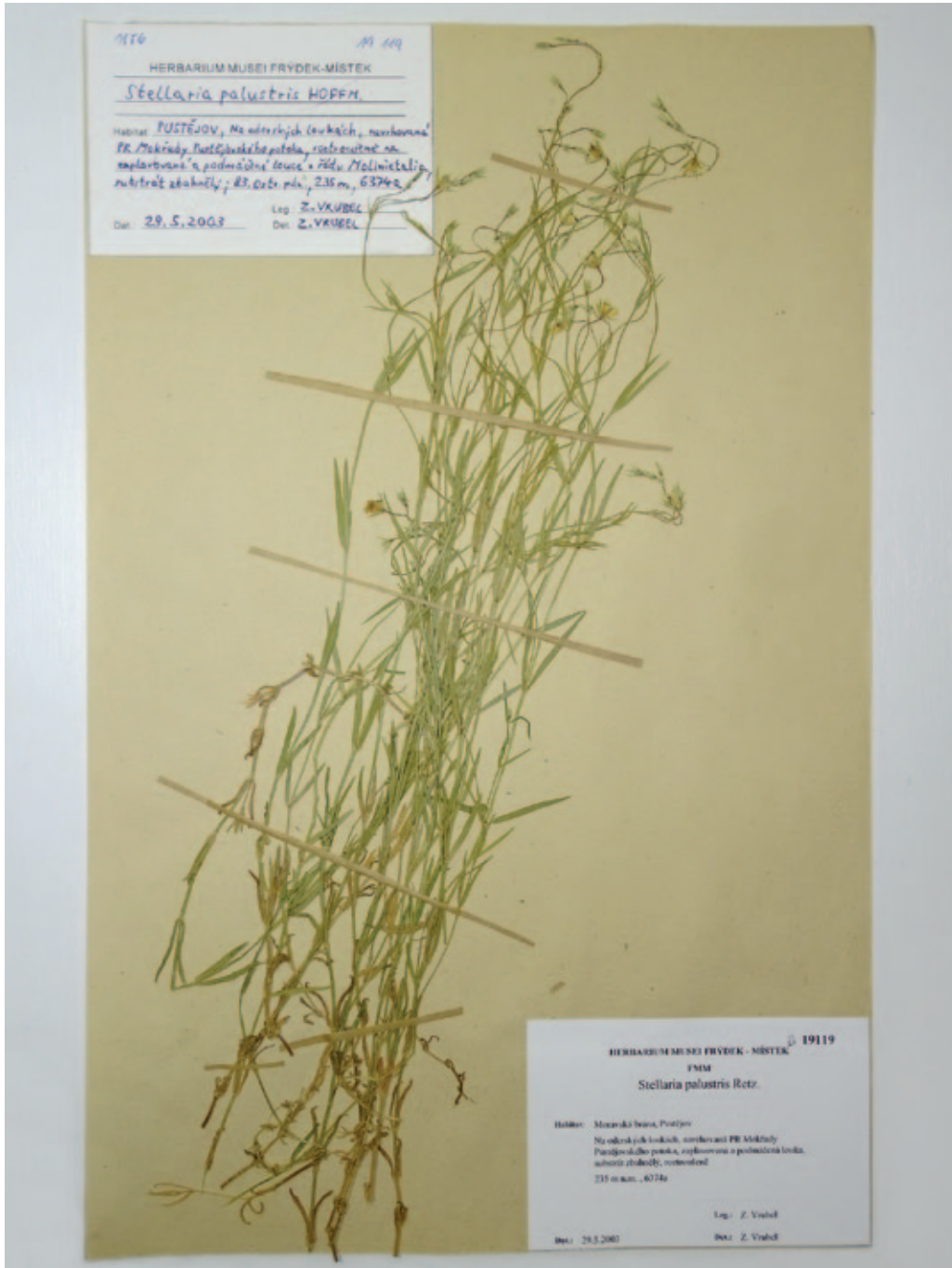
Fig. 2. Herbarium specimen of *Berula erecta* from Zdeněk Vruba, deposited in the herbarium of Beskydy Museum Frýdek-Místek (FMM). Photo by David Hlisenkovský.

Obr. 3. Detail herbářové schedy *Hacquetia epipactis* ručně psané Zdeňkem Vruble. Foto David Hlisenkovský.

Fig. 3. Detail of herbarium label of *Hacquetia epipactis* handwritten by Zdeněk Vruble. Photo by David Hlisenkovský.

vil s otázkou „zdali se ho mohu na něco zeptat“, ani se nezastavil, nepodíval se na mne, cosi si pod fousy zamumlal... Pro své sporé odění (měl výrazně zvýšený práh tolerance chladu) se totiž denně stával objektem zájmu zvědavých i starostlivých kolemjdoucích, což mu nebylo příjemné. Když jsem se však zmínil o botanice, započal se otvírat s nevídánou sdílností a výřečností, až člověka ke slovu nepustil. Společný zájem nás spojil v cestovatelské výpravy, předně do příhraničních oblastí Polska a Slovenska, kterých jsme každoročně podnikali hned několik. Zkontaktovat se se Zdeňkem přec byla nezřídka potíž. Buď jsem jej snažně vyhledával v pracovním rajónu města, nebo mu zanechával smotané vzkazy v klíčové dírcě v podchodu. Zdeněk se postupně osmělil, až k nám započal po večerech docházet domů, kde jsme z četných útržků jím popsaných papírků zkoušeli spisovat první články a publikovat společné výsledky. Někdy přicházel po předchozí dohodě, jindy sice nezván, leč vždy vítán – jako jednoho Štědrého večera. Nabídnutého smaženého kapra přijal a bezelstnou přednáškou vysvětlil, proč kaprovité ryby rád nemá, kterak je z výživových a environmentálních důvodů vhodnější jíst ryby lososovité. Jindy mně obdobně i k nabídnutému pivu podrobně ozřejmil, že jiná značka je z dietetického hlediska ke konzumaci daleko vhodnější.

Obr. 4. Herbářová položka *Stellaria palustris* od Zdeňka Vruba, uložená v herbáři Muzea Beskyd Frýdek-Místek (FMM). Foto David Hlisenkovský.

Fig. 4. Herbarium specimen of *Stellaria palustris* from Zdeněk Vruba, deposited in the herbarium of the Beskydy Museum Frýdek-Místek (FMM). Photo by David Hlisenkovský.

Když jsem se odhodlal ke studiu přírodovědy, ochotně se nabídl a přicházel mne doučovat matematiku, o níž jsem byl na předchozích studiích ochuzen. Ostatně matematiku, fyziku a chemii doučoval i své spolužáky. V počátcích znovuobnovené Moravskoslezské pobočky České botanické společnosti se zúčastňoval exkurzí a výročních setkání, a když mu byl sociální prostor příliš těsný, beze slov zmizel, byť jsme bývali spolu přijeli. V terénu se skvěle orientoval, o fyziologii rostlin zasvěceně vyprávěl, syntaxonomické a jiné ekologické vztahy a vazby tak nějak docela přirozeně vnímal. Přitom umně prolínal různé (přírodo)vědní obory a zvykle i kde co zeleného užíboval a pojídal (tříslavné květy netýkavky žláznaté vážně nedoporučuji) – stravu si totiž nikdy s sebou nebral a s vodou to nepřeháněl – a to ani v hygieně. Pil převážně z potoků a studánek a spával bez přikrytí – jen tak, jak ulehl.

Zdeňkova tolerance vůči mrazivým teplotám se stala také objektem zájmu v počátcích testování kryoterapie v čeladenském Polariu. Tehdy Zdeněk snesl více než výzkumníci zamýšleli, a když pokus ukončili, Zdeněk se ohradil, že on žádné tlačítko dosud nemačkal a s testem neskončil.

Vzpomínám, že snad jen dvakrát mne požádal o pomoc. Poprvé, když byl náhle hospitalizován – zavolal mi, abych mu něco dovezl a zpravil jeho otce, že je v pořádku. Podruhé, když chtěl vrátit mylně doručený balík z Českého svazu ochránců přírody, který tehdy sponzoroval. Ponechat si cizí zásilku bylo pro něj přirozeně nemyslitelné.

S tím, jak vycházely jednotlivé díly Květeny ČR, Zdeněk přibíral v okruhy svých zájmů každou další čeleď, aniž by vynechával komplikované apomiktické rody (kupř. *Alchemilla*, *Rosa*, *Rubus*). V letech 1993–2013 takto sesbíral pro Muzeum Beskyd a méně i pro Těšínské a Ostravské muzeum celkem přes 1000 herbářových položek, povětšinou regionálně významnějších druhů.

V nuzných podmínkách však nebyl vždy schopen dostát požadavků na kvalitu sběrů, neb mu tyto často plesnivěly, pročez po několika odmítnutích dokladovat přestal. Podobně, odeslaný floristický článek o regionálním rozšíření nahosemenných dřevin, jenž byl postoupen lesnické recenzi, nebyl k publikaci doporučen, načež Zdeněk více publikovat odmítal s tvrzením, že to tedy přenechá odborníkům. Několik takových nedokončených textů mám u sebe dodnes, včetně jeho „Klíče k rozpoznávání tajnosnubných rostlin“. Marně jsem se jej snažil pobízet k tomu, aby své terénní postřehy evidoval a nenechával si je jen pro sebe...

V roce 2011 Zdeňkovi zemřela na Pazderně „babina“, jak ji nazýval, a roku následujícího i jeho vedle bydlící otec. Domu po otci se vzdal a přijal vybydlený domeček po své babě. Tehdy nechal z otcova domu všechnu svou nashromážděnou literaturu, a že jí byly na dva vozíky, odvézt do sběru.

S tím, jak se internet dostával do jednotlivých domácností, a internetové kavárny zavíraly, stával se tím hůř dostupný pro Zdeňka a jemu podobné. S rozvojem chytrých telefonů se veřejné informační dění stěhovalo do individuálních rukou jejich majitelů a Zdeněk byl tím víc izolován. Situaci nezvrátila ani jeho snaha přizpůsobit se, když si čas

Obr. 5. Zdeněk Vrbel na botanické exkurzi v Polsku – Góra Gipsowa u města Kietrz, 25. 4. 2009. Foto David Hlisenkovský.

Fig. 5. Zdeněk Vrbel on a botanical field trip at Góra Gipsowa near the town of Kietrz, Poland, 25 April 2009. Photo by David Hlisenkovský.

od času nějaký telefon s internetem pořídil. Spolehlivý způsob komunikace a získávání informačních zdrojů to nebyl. Ač jej snadno ovládl, často jej totiž na dlouho vybil či rovnou pozbyl.

Po obměně ve vedení radnice města došlo i k výměně vedoucích v Technických službách. Nová nadřízená Zdeňkovi změnila rajón za panelové sídliště Slezská a odmítla mu tolerovat solitérní práci v noci a bez reflexního oblečení. Podmínky letních veder Zdeněk fyzicky nezvládal a z druhdy oblíbené práce, kde mezi kolegy působil jako smířčí prvek, musel roku 2017 odejít. Zaměstnání si našel v úklidové firmě v nošovické montovně Hyundai, tamní práce jej však již netěšila. Své emoce přitom přirozeně skrýval, a když jsem jej na jaře roku 2022 doma navštívil a dotazoval se jej, svá trápení jen suše konstatoval, aniž by si postěžoval. To se raději rozpovídal o každoročním hnízdění lejska malého (*Ficedula parva*) v jasanu u jeho domu, o odnaproti ozývajících se chřástalech (*Crex crex*) a naposledy o přednostech cirkulární ekonomiky. V srpnu téhož roku jsme strávili společný den úspěšným terénem na Těšínsku, přitom objevili dvě nové populace vzácného jetele jahodnatého (*Trifolium fragiferum*). Tehdy mne ještě požádal o objednání kon-

krétní zahraniční botanické literatury, jakmile vyjde tiskem. Knihy dosud vydány nebyly, avšak sdělit jsem mu to už nestihl. Posledního říjnového dne připravil doklady o zaplacení obvyklých výloh, notářem dávno ověřenou závětí odkázal zděděné jmění své kolegyni z práce a na kousek lístku zaznamenal geolokaci, kde jej hledat... a odešel...

V domě bez kamen, bez vody, talíře či nože po sobě zanechal ohromující množství nashromádaného oblečení a z posledního desetiletí i kvanta nejnovější literatury s datovanými výpisky z ní. K milované botanice se stále vracel. Pochován byl svým kmotrem Mons. Františkem Vrublem na Pazderně.

Zdeněk Vruba byl ryzí člověk a výjimečný samorost. Svůj život zasvětil minimalizaci ekologické stopy dnešní konzumní společnosti, kterou v mnohém převyšoval, avšak nikdy se nad ni nepovýšil.

Zdeňku Vrublovi je věnován film Samorost PhDr. Eduarda Mocka, který získal Benátského Oskara na festivalu Benátky filmových amatérů v roce 2004.

Bibliografie Zdeňka Vrubla

- VRUBEL Z. & HLISNIKOVSKÝ D. (2005): Přehled kapradorostů (Pteridophyta) volně rostoucích v devíti kvadrantech a přilehlém území na východě Moravskoslezského kraje za období let 1995–2004. – Práce a studie Muzea Beskyd, Přírodní vědy 15: 141–156.
- VRUBEL Z. & HLISNIKOVSKÝ D. (2007): Doplnky k výskytu kapradorostů (Pteridophyta) na východě Moravskoslezského kraje a v přilehlých územích. – Práce a studie Muzea Beskyd, Přírodní vědy 19: 193–200.
- VRUBEL Z. (2008): *Lycopsis arvensis* L. – In: PLÁŠEK V. & CIMALOVÁ Š. (eds), Zajímavé botanické nálezy z regionu severní Moravy a Slezska II., Časopis Slezského zemského muzea, série A, Vědy přírodní 57: 273.
- VRUBEL Z. (2008): *Veronica triloba* (Opiz) Wiesb. – In: PLÁŠEK V. & CIMALOVÁ Š. (eds), Zajímavé botanické nálezy z regionu severní Moravy a Slezska II., Časopis Slezského zemského muzea, série A, Vědy přírodní 57: 274–275.
- HLISNIKOVSKÝ D. & VRUBEL Z. (2009): *Cerastium semidecandrum* L. – In: PLÁŠEK V. & CIMALOVÁ Š. (eds), Zajímavé botanické nálezy z regionu severní Moravy a Slezska III., Časopis Slezského zemského muzea, série A, Vědy přírodní 58: 240.
- VRUBEL Z. (2009): *Veronica agrestis* L. – In: PLÁŠEK V. & CIMALOVÁ Š. (eds), Zajímavé botanické nálezy z regionu severní Moravy a Slezska III., Časopis Slezského zemského muzea, série A, Vědy přírodní 58: 242.
- HLISNIKOVSKÝ D. & VRUBEL Z. (2010): *Kickxia elatine* (L.) Dum. – In: PLÁŠEK V. & CIMALOVÁ Š. (eds), Zajímavé botanické nálezy z regionu severní Moravy a Slezska IV., Časopis Slezského zemského muzea, série A, Vědy přírodní 59: 276–277.

Poděkování

Za sdíllost vděčím Zdeňkovým blízkým – manželům Moskaľovým, Dušanu Lackovi, spolužákovi Ing. Pavlu Tomečkovi a strýcům Ing. Jiřímu a Mons. Františku Vrublovi, za poskytnutí filmového dokumentu pak PhDr. Eduardu Mockovi.